מוזאון ראשון-לציון

שביל ראשונים
Pioneers' Way

ראשון-לציון - הלב ההיסטורי

משרד התרבות והספורט

ראשון לציון

החברה העירונית ראשל"צ לתרבות, ספורט ונופש בע"מ

מוזיאון ראשון-לציון

ציוני דרך LAND MARKS

תוכנית מורשת משרד ראש הממשלה

"שביל ראשונים"

"שביל ראשונים" הנו חלק מן המוזאון הפתוח של ראשון-לציון הכולל את מתחם המוזאון ואתרים נוספים הפזורים בלב ההיסטורי של העיר - מרכז המושבה של פעם.

טיילו בעקבות הראשונים וגלו סיפור מרתק על אנשים, חזון, חדשנות ויצירת ערכים וסמלים שהניחו תשתית לעיצוב הלאומיות והתרבות הישראלית.

Pioneers' Way

Pioneers' Way which is a part of the Rishon Le-Zion's Open Air Museum, takes you on a tour around old Rishon Le-zion.

Follow the pioneers' footsteps and discover their fascinating story of vision, innovation and creation of the Israeli culture and national values.

"איזה נועם איזה יופי, בתים אירופים, לבנים,
כחולים ורודים, ולפני כל בית עצים ופרחים,
רחובות מסודרים, באר מים, ברושים ותמרים -
גן עדן על פני האדמה"

(חמדה בן יהודה)

דבר ראש העירייה

מבקרים יקרים,

מוזאון ראשון-לציון השוקד על הצגתה והנחלתה של ההיסטוריה של המושבה והעיר ראשון-לציון, הפיק חוברת זו למען תכירו את עירנו ואת עברה המפואר.

החוברת "שביל ראשונים" מתווה מסלול סיור בין האתרים ההיסטוריים מימי ראשית המושבה ראשון-לציון. במהלך הסיור על גבי השביל, יתגלה לפניכם סיפורה של המושבה הראשונה של העלייה הראשונה שנוסדה בשנת 1882 והרימה תרומה רבת משמעות לעיצוב התרבות והלאומיות הישראלית. כאן תכירו את האישים, את המבנים ואת האירועים ההיסטוריים אשר התרחשו כאן והטביעו את חותמם על כולנו כישראלים.

בלב ההיסטורי של ראשון-לציון קיימים עשרות מבנים מן העשורים הראשונים לייסודה. בימים אלה שוקדת עיריית ראשון-לציון, בסיוע תכנית מורשת במשרד ראש הממשלה, על ביצוע תכנית מקיפה לשימור ולהחייאת המרכז ההיסטורי של העיר. אנו עושים כל מאמץ על מנת לשמר את ההיסטוריה של עירנו ואת הערכים הלאומיים החשובים שנוצרו בה, להציגם בגאווה ולהנחילם לציבור.

דב צור
ראש העירייה

Mayor Statment

Dear Visitors,

This booklet published by the Museum of Rishon Le-Zion, introduces the significant history of our city. I invite you to follow in our forefathers' footsteps on "Pioneers' Way" and to visit the sites that reveal the story of Rishon Le-Zion established in 1882. During your tour you can get acquainted with Rishon Le-Zion's great contribution to the creation of Israeli cultural and national values and reveal the people, the buildings and the historic events that happened here.

The Municipality of Rishon Le-Zion is carrying out the project of preserving and reviving the historic part of Rishon Le-Zion With the support of the prime minister's Office.

We make an effort to exhibit out the city's history and to bequeath it proudly to the public.

Dov Zur
Mayor

	Sites List	רשימת האתרים	
1	Kikar Ha-Meyasdim (Founders' Square)	כיכר המייסדים	
2	Great Synagogue	בית הכנסת הגדול	
3	The Heisman House	בית היסמן	Museum Complex
4	The Schalit Family Homestead	בית שליט והאורווה	מתחם מוזאון ראשון לציון
5	The Pharmacy and Post Office	בית הרפואות והדואר	
6	The Clinic	הקליניקה	
7	The Gordon House, London Hotel	בית גורדון, מלון לונדון	
8	"Haviv" Hebrew School	בית הספר "חביב"	
9	Freiman House	בית פרימן	
10	Abramovitch House	בית אברמוביץ'	
11	Kanner House	בית קנר	
12	The First Administration House	בית הפקידות הראשון	
13	The Baron's Stables	אורוות הברון	
14	Doctors' House - Old City Hall	בית הרופאים - בית העירייה הישן	
15	Meirovitch House	בית מאירוביץ'	
16	Village Well	באר המושבה	
17	Water Tower	מגדל המים	
18	Community Hall	בית העם	
19	Village Park	גן המושבה	
20	Workers' Kitchen	בית התבשיל	
21	"Yad La'nadiv" Memorial	אנדרטת יד לנדיב	
22	Carmel Winery	היקב	
23	The Belkind Levin House	בית בלקינד לוין	
24	Rothschild's Administration Center - Yad La'banim Memorial	בית הפקידות השני -בית יד לבנים	
25	Zrubavel House – Center for Zionist Studies	בית זרובבל	
26	Bilu Water Tanks	בריכות בילו"ו	
27	"Hatikva" House	בית התווים	
28	Nehama St.	רחוב נחמה	

רגע של היסטוריה

ראשון-לציון ערש הולדת דגל הלאום, המנון "התקוה" והחינוך העברי

ראשון-לציון נוסדה בט"ו באב תרמ"ב, 31 ביולי 1882, על ידי שבע עשרה משפחות שהגיעו ממזרח אירופה. אדמת "עיון קרא" שעליה הוקמה המושבה, נרכשה שבועות מספר קודם לכן על ידי "ועד חלוצי יסוד המעלה", הגוף המייסד של המושבה שבראשו עמד זלמן דוד ליבונטין. שמה של המושבה נגזר מתוך הפסוק "ראשון-לציון הנה הנם ולירושלים מבשר אתן" (ישעיהו מ"א, כ"ג).

מצב המושבה הצעירה היה בכי רע וכספם של המייסדים הלך ואזל. באוקטובר 1882, נענה הברון אדמונד דה רוטשילד לפנייתו של יוסף פינברג, שליח המייסדים והעביר סכום כסף ראשון שנועד לסייע במציאת מים ובקיום לשבע המשפחות דלות האמצעים במושבה.

בט"ז באדר א' תרמ"ג, 23 בפברואר 1883, נמצאו המים בבאר המושבה וגורל המושבה נחרץ לחיים. הברון רוטשילד תמך בראשון-לציון במשך שמונה עשרה שנים. הוא סייע בפיתוח החקלאות, הקים בנייני ציבור ובנה את היקב הגדול, חלוץ התעשייה המודרנית בארץ ישראל (1888/9).

"הנדיב הידוע"
הברון אדמונד דה רוטשילד

זלמן דוד ליבונטין, ראש קבוצת המייסדים

בראשון-לציון הונחו אבני יסוד לעיצוב התרבות והלאומיות הישראלית

- כאן נוצר והונף לראשונה דגל הלאום (1885)
- נולד המנון "התקוה" (1887)
- נוסד בית הספר העברי הראשון (1888)
- נוסד גן הילדים העברי הראשון בארץ ובעולם (1898)
- הוקמה "קרן קימת" הראשונה לציון (1889)
- ניגנה התזמורת עברית ראשונה (1895)
- נחנך בית העם העברי הראשון (1898)
- לראשונה בארץ ישראל הוענקה לנשים זכות בחירה וכהונה בפועל בוועד המושבה (1919).

כל אלה פרי רוחם ויצירתם של בני ראשון-לציון. המושבה הקטנה שפרנסתה הייתה על החקלאות, צמחה והייתה לעיר בשנת 1950.

כיום ראשון-לציון הנה העיר הרביעית בגודלה במדינת ישראל, עיר המשמרת את עברה ומנחילה לדורות הבאים את חזון הראשונים ותרומתם.

History in Short

Rishon Le-Zion, the cradle of the national flag, the national anthem and the first Hebrew school

The establishment of Rishon Le-Zion marks the beginning of modern Zionist history in the Land of Israel.

This agricultural village, was founded on July 31, 1882 by 17 families, immigrants fleeing the anti-Semitic riots of Eastern Europe

Due to their financial difficulties, the Baron Edmond de Rothschild was enlisted to support the young village, which he continued to do for 18 years.

In Rishon Le-Zion the foundations were laid for the revival of the Jewish nation in its homeland

* The national flag (1885)
* The national anthem "Hatikva" (1887)
* The first Hebrew school (1888)
* The first Hebrew Kindergarten (1898)
* The first "Keren-Kayemeth" fund (1889)
* The first Hebrew orchestra (1895)
* The first Hebrew Community Hall (1898)
* Women's right of voting for the first time in Eretz Israel

All these are Rishon Le-Zion's fruit of creation. What began as a tiny village is today the fourth largest city in Israel that preserves its past for the coming generations.

1

כיכר המייסדים

כאן נוסדה המושבה ראשון-לציון. אל ראש גבעה שוממה זו הגיעו שבע-עשרה משפחות המייסדים ביום ט"ו באב תרמ"ב, 31 ביולי 1882. עד מהרה הייתה הגבעה זרועת הקוצים למרכז המושבה השוקק חיים. סביב נבנו בתים פרטיים, מבנים ומתקנים ציבוריים ראשונים: בית הכנסת, בית הרפואות, צריף הדואר, פעמון המושבה, תחנת הדיליז'אנס (עגלת הנוסעים) ובית הספר העברי הראשון בעולם.

כאן, בכיכר המייסדים, הונף לראשונה בעולם, דגל כחול לבן עם מגן דוד לכבוד מלאות למושבה שלוש שנים (ט"ו באב תרמ"ה, 27 ביולי 1885).

כיכר המייסדים, מבט ממזרח, אמצע המאה ה-20

Kikar Ha-Meyasdim

(Founders' Square)

Rishon Le-Zion was founded at the top of this hill where 17 founding families arrived in the summer of 1882. This weed-infested, deserted hill became the center of a flourishing village.

Around Founders' Square private homes were built as well as the synagogue, pharmacy, post-office, village bell, "diligence" (stage coach) station and the first Hebrew school in the world.

This is the place where a blue and white flag with a Star of David was flown for the first time in the world, when Rishon Le-Zion celebrated its third anniversary (1885).

"המקום היה שומם, אין בית ואין אף סוכה או מלונה במקשה... רק קוץ ודרדר הצמיחה האדמה סביבותינו... אהבה עזה הרגשתי אל המקום, אהבת הבן, שגלה מעל פני אביו ושב עוד פעם אל ביתו - ואביו איננו... אגלי דמעה נזלו מעיני... ביתי ומנוחתי הוא המקום הזה, וערשי, ערש ילדותי הוא..."

(זלמן דוד ליבוטין)

חגיגות 40 למושבה, 1922

1. בית הכנסת בראשון לציון.

בית הכנסת הגדול לאחר השימור, 2013

2

בית הכנסת הגדול

כיכר המייסדים

בית הכנסת ניצב בראש הגבעה שבמרכז המושבה. בנייתו החלה בשנת תרמ"ה, 1884. על הבנייה הופקד ברוך פפירמייסטר, מהנדס מדופלם ואיכר במושבה. לאחר עיכובים מצד השלטון התורכי, הסתיימה בניית בית הכנסת בשנת תרמ"ט, 1889, בסיוע הברון רוטשילד. בחזית בית הכנסת שנים-עשר פתחים כמניין שבטי ישראל. בראש הגג חנוכייה. בתוך בית הכנסת מצוי ארון הקודש המקורי מעשה ידי האחים האומנים יצחק ומשה יהושע היימן.

בשנים הראשונות שימש בית הכנסת גם כמרכז חיי הציבור של המושבה. כאן נערכו אספות עם וקבלות פנים לגדולי עם ועולם. בחזיתו נערכו טקסי הנישואין, ההלוויות, וחגיגות ל"ג בעומר. מדרגות בית הכנסת היו מרכז לנוער הראשוני העליז והתוסס. במרתף בית הכנסת שכנו בשנים הראשונות בית הספר לבנים, גן הילדים העברי הראשון (תרנ"ט-תרפ"ז, 1898-1927) וסניף "מכבי" המקומי (תרע"ט-תרצ"ח, 1918-1937). במרתף התגוררו גם משרתי ציבור ונצרכי הקהילה. במהלך השנים נערכו שינויים בחזיתו של בית הכנסת. בשנת 2013, דאגה עיריית ראשון-לציון לשימור חזיתות המבנה בשיתוף תכנית מורשת במשרד ראש הממשלה.

The Great Synagogue

Kikar Ha'meyasdim

The pioneer settlers laid the foundations of the synagogue in 1884 and in 1889 it was completed with the help of the Baron Rothschild.

In the early years the synagogue also served as the village community center. Here receptions of dignitaries and assemblies took place. In 1898 the first Hebrew kindergarten was set up in its basement. The synagogue was renovated by the Municipality of Rishon Le-Zion with the support of the Prime Minister's Office.

"מיקומו של בית הכנסת... נבחר בנקודה הגבוהה ביותר במושבה. מן הדרך שמובילה בעגלה מיפו לירושלים רואה היית פיגומים גבוהים למדי. .. נפוצה השמועה שהאדון הברון בונה לו מצודה. המשך הבנייה נאסר. צריך היה לקבל פירמאן [רשיון] מן השולטאן."

(אליהו שייד)

בית הכנסת, 1924, גלויה בהוצאת האחים אליהו

כיכר המייסדים, חגיגות 60 למושבה, 1942
משמאל: בית הרפואות, בית שליט ובית היסמן,
לימים, מתחם המוזאון

מתחם מוזאון ראשון-לציון (אתרים 3-7)

כיכר המייסדים 1-5 פנת רח' אחד העם 2-8

לב המוזאון הפתוח של ראשון-לציון שוכן במבנים היסטוריים מראשית ימי המושבה. המוזאון מציג את תרומתה של ראשון-לציון לעיצוב התרבות והלאומיות הישראלית, את תולדות המושבה ואת חיי המתיישבים הראשונים. במוזאון מרכז חינוך וארכיון היסטורי עשיר.

The Rishon Le-Zion Museum Complex (sites 3-7)

1-5 Kikar Ha-Meyasdim corner
2-8 Ahad Ha-Am St.

The heart of Rishon Le-Zion's Open Air Museum, occupies several historic buildings from the early days of the village. The exhibitions emphasize Rishon Le-zion's contribution to the creation of Israeli cultural and national values and shows the local history and daily life of the pioneers.

3

בית היסמן

במרתפו התגורר נפתלי הרץ אימבר, משורר "התקוה"

כיכר המייסדים 5

בית המייסדים שרגא פייבל וציפורה פייגה היסמן נחנך במחצית הראשונה של שנת תרמ"ג, 1882 והוא אחד משלושת הבתים הראשונים שנבנו במושבה.

הבית שסגנונו האירופי אופייני לבתי הראשונים, בנוי אבני כורכר ונותר כמעט ללא שינוי מאז ראשית המאה העשרים.

ש.פ. היסמן, איכר עצמאי שלא היה כפוף לאפוטרופסות הברון רוטשילד, היה מראשוני הכורמים וחבר בוועד המושבה. בשנים הראשונות לייסוד המושבה שימש הבית גם משכן ל"חדר", לבית הכנסת והיה כעין בית ועד.

במרתף הבית התגורר בשנת תרמ"ד, 1884, נפתלי הרץ אימבר, משורר "התקוה".

בשנת 1887 תרמ"ז, עזב היסמן את המושבה ומכר את ביתו למשפחת אמציסלבסקי.

עיריית ראשון-לציון רכשה את הבית עבור המוזאון ודאגה לשימורו.

במרתף הבית, במקום שבו התגורר אימבר, מוצגת התערוכה: "ראשון-לציון ערש הולדת המנון 'התקוה' ". התערוכה מציגה את קורות שירו של אימבר, "תקותינו", אשר בראשון-לציון התאימו לו מנגינה רומנית ושרו אותו לראשונה כבר בשנת תרמ"ז, 1887. בהמשך ערכו אנשי המושבה את מילות השיר ושינו את הבית השני "עוד לא אבדה" לנוסח המושר כיום. מראשון-לציון פרש השיר כנפיים אל המושבות העבריות ואל תפוצות הגולה והיה להמנון התנועה הציונית ולהמנון מדינת ישראל.

The Heisman House

5 Kikar Ha-Meysdim

The home of the founders Shraga Feivel and Zipora Feige Hiesman, built in 1882, was one of the first houses in Rishon Le-Zion.

Naftali Hertz Imber, who wrote the poem "Hatikva" that later became the national anthem, lived briefly in the basement in 1884.

The exhibition on display in the basement, named "Rishon Le-zion, the Cradle of the National Anthem 'Hatikvah' ", shows Rishon Le-Zion's central role in the birth of the Israeli national anthem.

"מה שנחוץ להאיכר וחשוב ביותר למען יתקיים, הוא דירה מרווחה וגבוהה ובה חלונות הרבה, ביחוד פה בארצות המזרח... דרוש לו די מקום, מלבד חדרים לשבת, גם בעבור כל כלי מלאכתו בבית ובשדה, לשמרם מפני השרב המכלה בם ומפני הגנבים. ובנינים לבהמה ולעוף, לתבואתו ופריו וכל צרכיו."

(אהרן מרדכי פרימן)

התערוכה במרתף אימבר, נפתלי הרץ אימבר משורר "התקוה"

בית היסמן, ראשית המאה ה-20

4

בית שליט והאורווה שבחצרו

כיכר המייסדים 3

בית המייסדים אליעזר אלחנן ושרה שליט הוא בית חד קומתי שבעורפו מרפסת עץ סגורה ובחצרו אורווה בנויה אבני כורכר גלויות. חלקו הראשון של הבית והאורווה שלידו, נבנו בשנים תרמ"ג, תרמ"ד, 1883. זהו מתחם יחיד של בית מייסדים ומבנה משק ששרדו מן השנה הראשונה לייסוד המושבה.

אליעזר אלחנן שליט היה חלוץ מגדלי הזיתים במושבות העבריות, איכר מצטיין ותלמיד חכם. הבית והאורווה נרכשו על ידי עיריית ראשון-לציון שיחד עם מר אלי שליט, מימנה את עבודות השיקום והקמת התצוגות בבית.

בבית שלוש תצוגות: "בית משפחת שליט", "אולם המייסדים" ו"בגדי ראשונים" - אופנה במושבה.

באורווה שתי תצוגות: "האורווה" ו"כוח סוס". לצד האורווה שבחצר ניצבת עגלת דיליזאנס.

"עם דמדומי ערב נכנסנו לראשון-לציון. על סלע קירח עמדו בודדים ומובדלים מכל העולם כולו ארבעה בתי אבן קטנים שעדיין לא נגמר בניינם, מזרחה נשקף צריף קרשים ארוך."

(מנשה מאירוביץ')

אליעזר אלחנן שליט בחזית ביתו, ראשית המאה ה-20

The Schalit Family Homestead (Bet Schalit)

3 Kikar Ha-Mhysdim

The homestead and stable of the founders Eliezer Elhannan and Sara Schalit were built in 1883.

Eliezer Elhanan Schalit was a pioneer in olive planting in the Jewish settlements.

The house was purchased and restored For the museum by the municipality of Rishon Le-Zion and in courtesy of Mr. Eli Schalit.

In the Schalit house there are three exhibits: "The Family home", "Founders' Hall" and "Clothing of the Firsts". In the stable there are two exhibits: "The Stable" and "Horsepower" with the Diligence coach nearby.

בית שליט, כניסה מחצר המוזאון

האורווה בחצר שליט

5

בית הרפואות והדואר

כיכר המייסדים 1

מבנה חד קומתי, מקורה בגג רעפים שחלקו הראשון הוקם בשנת תרמ"ג, 1883 מכספי הברון רוטשילד. הבית שימש כבית הרפואות (בית המרקחת), בית הרוקח והקליניקה הראשונה שאת מקומה תפס בראשית המאה ה-20 סניף הדואר של המושבה. בקיר בית הדואר קבועה תיבת דואר מנדטורית. מאוחר יותר אכלס המקום שירותים ציבוריים שונים.

המבנה הנמצא בבעלות עיריית ראשון-לציון, הועבר לשימוש מוזאון ראשון-לציון בשלהי שנות השמונים של המאה ה-20. חזיתות המבנה שומרו בשנת 2014, בשיתוף עיריית ראשון-לציון ותכנית מורשת במשרד ראש הממשלה.

תצוגת "בית הרפואות"

The Pharmacy and Post Office

1 Kikar Ha-Meyasdim

Built in 1883 with a donation from the Baron Rothschild, this building accommodated the pharmacy, the pharmacist's home and the first public clinic. Later, the local post office occupied part of the building. Since the late 1980's the building occupies exhibitions of the museum. The Hose was renovated by the Municipality of Rishon Le-Zion with the support of the Prime Minister's Office.

תרמ"ג (1883): "מר צבי פוסיצ'לסקי אכר, קבל על עצמו גם משמרת רוקח וחובש רשמי, ומר הירש קצב לו שכר חודשי ויבנה עבור המשמרת הזאת דירה ובית רפואות. סמי מרפא יבואו ישר מפריז על חשבון הברון."

(א.מ. פרימן)

בית הרפואות, פעמון המושבה וצריף הדואר, 1910, צלם: י. בן דב

6

הקליניקה - המרפאה הציבורית

רח' אחד העם 4

מבנה הקליניקה בן שתי הקומות הוקם בשנת תרע"א, 1911, לזכרו של יעקב אברמוביץ' שנרצח במושבה על ידי ערבי מיפו (1902) ולזכר בתו רחל שמתה בילדותה. הבית נבנה במימונם של אביו ואחיו של יעקב אברמוביץ', מנחם מנדל ומרדכי אברמוביץ' יחד עם ועד המושבה. על הבית שתי כתובות הקדשה ועוגנים בעלי צורת אותיות עבריות מ.א ו-י.א - ראשי תיבות שמם של מנחם מנדל ויעקב אברמוביץ'.

הקומה השנייה של הבית שימשה כמרפאה הציבורית של המושבה. בקומה הראשונה היו שתי חנויות שכספי השכירות שלהן פרנסו את בית "הכנסת אורחים" (אכסניה לעוברי אורח עניים) שהקימו מנחם מנדל אברמוביץ' ובנו מרדכי ברחוב נחמה הסמוך (אתר מס' 28).

הקליניקה פעלה במקום עד שנת 1980. בשנת 1982 נפתחה במבנה זה התערוכה הראשונה של מוזאון ראשון-לציון. בשנת 2014 דאגה עיריית ראשון-לציון בשיתוף תכנית מורשת במשרד ראש הממשלה, לשימור חזיתות המבנה.

The Clinic

4 Ahad Ha-Am St.

The community clinic, built in 1911 in memory of Yaakov Abramovitch and his daughter, Rachel, was donated by Menachem Mendel Abramovitch, his son, Mordechai, and the Local Committee of the settlement. Yaakov, Menachem Mendel's son, was murdered in the village by an Arab from Jaffa (1902) and Rachel died before her time. Two plaques were installed on the clinic's facade commemorating the donors and those in whose memory the building was erected. The clinic was on the second floor. The rent from the two stores on the first floor supported a hostel for poor travelers, built by M.M. Abramovitch on Nechama Street nearby (site no. 28).

The clinic continued to serve the community until 1980. In 1982 the Rishon Le-Zion Museum was inaugurated and its first exhibition was opened here.

The house was renovated in 2014 by the Municipality of Rishon Le-Zion with the support of the Prime Minister's Office.

הקליניקה
רישום - אריה למדן

7

בית גורדון, מלון לונדון וחוות היענים הראשונה בארץ ישראל

רח' אחד העם 8

הבית, מהגדולים והמפוארים שבמושבה, נבנה בשנת תרנ"א, 1891, על ידי אברהם זאב גורדון, איכר שהגיע מרחובות.

חתנו, שמואל צבי הולצמן הקים בחצר הבית את חוות היענים הראשונה בארץ ישראל (1907 - 1914).

בבית ובמבנים שהיו בחצרו התגוררו גם מורי בית הספר ושומרי המושבה.

בשנת תרפ"ב, 1922, שכרו אהרן ורוזה לונדון את הקומה העליונה והקימו בה מלון ובית אוכל שהתקיימו עד שנת תרצ"ד, 1934.

בהמשך, שימשה הקומה העליונה למגורים והיו בה גם מועדון "אזר עם" ובית אוכל של הגב' רוזה נואה, מועדון רוטרי ובית כנסת לעולי גרמניה. בקומה התחתונה בנוסף למגורים היו חנות שען וחנות כלי בית.

הבית נרכש ושוקם על ידי עיריית ראשון-לציון בשיתוף משרד ראש הממשלה, תכנית מורשת, עבור תצוגות מוזאון ראשון-לציון.

בית גורדון, מלון לונדון, שלהי המאה ה-20. צלמה, ניצה וולפנזון

ציור תקרה בבית גורדון

"והבית... הוא של עשיר אחד כורם מרחבות שקנה לו כרם גם פה ויבן לו בית... לדירתו"

(אברהם משה לונץ)

חוות היענים בחצר בית גורדון

The Gordon House, London Hotel and the first ostrich farm in Eretz Israel

8 Ahad Ha-Am St.

The house was built in 1891 by Avraham Zeev Gordon.

The first ostrich farm in Eretz Israel was set up in the farmyard (1907-1914) by his son-in-law, Shmuel Zvi Holtzman. Village teachers and guards also lived in the house and yard.

In 1922–1934 Ahahron and Rosa London set up a hotel in the second floor.

Later the house continued serving for residence, shops and other purposes.

The house was purchased for the museum by the municipality of Rishon Le-Zion and renovated with the support of the Prime Minister's Office.

"סיון תרס"ז: הא' שמואל צבי הולצמן חתן ר' זאב גורדון בא מסודן... והביא עמו אחת עשרה מבנות היענות... לגדל אותן פה להיות למסחר בנוצותיהן."

(אהרן מרדכי פרימן)

8

בית הספר העברי "חביב"

רח' אחד העם 7

בית הספר העברי הראשון בארץ ובעולם. המבנה הוקם בשנת תרמ"ו, 1886, כבית ספר לבנות והיה בן קומה אחת. מרדכי לובמן, מנהלו הראשון של בית הספר, לימד חלק מן המקצועות בעברית. בשנת תרמ"ז/ח, 1887/8, נתמנה דוד יודילוביץ' למורה בבית הספר והחל להנהיג, בהשראתו של אליעזר בן-יהודה, את השפה העברית כשפה שלטת בבית הספר ואת לימוד כל המקצועות בעברית בשיטה "עברית בעברית".

בשנת תשי"א, 1951, נקרא בית הספר על שם דב לובמן חביב, יו"ר ועד המושבה, עסקן ציבור, כורם וכותב תולדות המושבה.

"Haviv" Hebrew School

7 Ahad Ha'Am St.

Built in 1886 as a school for girls, it became in 1887/8, the first Hebrew school in Eretz Israel and the world. It was here that the first teachers introduced the teaching of all subjects in Hebrew.

שיעור התעמלות בבית הספר, סוף המאה ה-19

"חצאי אלמים היינו, מגמגמים היינו, דיברנו בידיים... ולפעמים נפלטה... מילה זשרגונית [ביידיש] או לועזית מהפה... ואף על פי כן נזר המורה על התלמידים והתלמידות: עברית. עברית בבית! עברית בחוץ! הן בבקעה, הן בהר, הן בשדה והן בכפר, עברית בכל מקום".

(ד. יודילוביץ')

בית הספר, סוף המאה ה-19

9

בית פרימן

רח' רוטשילד 2

השלב הראשון של בית המייסדים, אהרן מרדכי ומרים פרימן, נחנך בשנת תרמ"ג, 1883, כשמונה חודשים לאחר ייסוד המושבה.

בעקבות חנוכת הבית כתב יחיאל מיכל פינס את השיר "חושו אחים חושו" שהיה לשיר אהוב ונפוץ בתקופת העלייה הראשונה ולהמנון אנשי ביל"ו.

הבית שהורחב בשלהי המאה ה-19, בנוי אבני כורכר והנו בעל סגנונו אירופי. בחזית הבית עוגני ברזל בצורת האותיות F M - ראשי תיבות שמו של בעל הבית.

אהרן מרדכי פרימן היה איכר עצמאי שלא היה כפוף לאפוטרופסות הברון רוטשילד. הוא היה פעיל ציבור, בורר ושופט, יו"ר ועד המושבה וכותב דברי ימיה ב"ספר היובל לקורות המושבה ראשון-לציון" שיצא לאור בשנים 1907, 1912.

"לאחד ממייסדי המושבה מר א.מ. פריימאן ז"ל - הבאתי פרישת שלום מן הגולה... ושליח השלום הוזמן אצלם לסעודה,... ראיתי חדר בלי רצפה, הוא הוא מעונו של המייסד, וכל רהיטיו שולחן עץ גס ואילו ספסלים פשוטים... סעודת השבת הייתה דלה כחדר עצמו..."

(מיכל פוחצ'בסקי)

The Freiman House

2 Rothschild St.

This house, built as the homestead of the founders Aharon Mordechai and Miriam Freiman, was inaugurated in 1883. The farmer Aharon Mordechai Freiman was chairman of the Village Committee and author of the village chronicles.

אהרן מרדכי פרימן

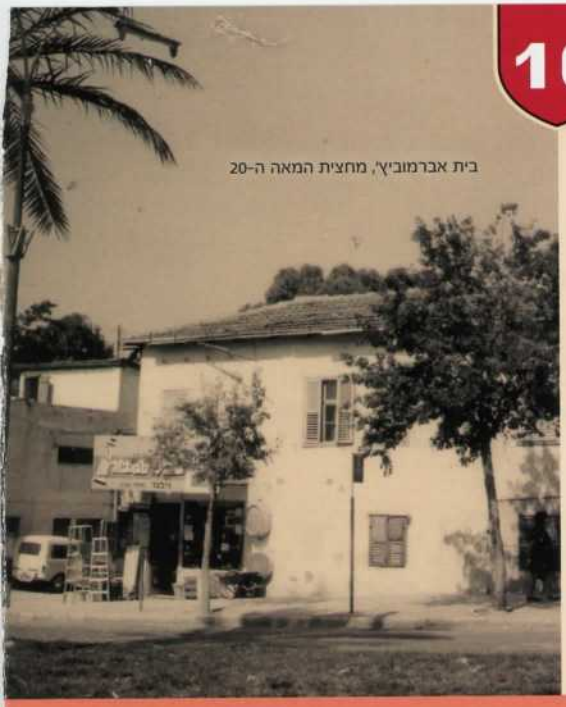
בית פרימן, ראשית המאה ה-20

10

בית אברמוביץ'

רח' רוטשילד 6

בית אברמוביץ', מחצית המאה ה-20

לפנים עמד במקום זה ביתם של המייסדים זאב ושרה אברמוביץ'. זאב אברמוביץ' היה איכר עצמאי שלא נכפף לפקידות הברון רוטשילד, כורם, חבר בוועד המושבה וגזבר הוועד.

דגל כחול לבן עם מגן דוד שהונף לראשונה בעולם בראשון-לציון, נוצר ככל הנראה בבית זה בט"ו באב תרמ"ה, 1885. הדגל עוצב ונתפר לכבוד חגיגת מלאות שלוש שנים למושבה על ידי ישראל בלקינד, איש ביל"ו ופאני מאירוביץ', בתו של זאב אברמוביץ'. במכתב ששלח בלקינד אל חברו, ז. דובנוב, שבועות מספר אחר כך, דיווח על החגיגה ועל יצירת הדגל והנפתו וכך כתב:

"וזו דמות הדגל אשר עשינו: יריעת אריג לבנה, שתים שתים רצועות של תכלת משני קצותיה, דוגמת הטלית שלנו, ומגן דוד של תכלת באמצע".

פאני מאירוביץ'
יוצרת הדגל

שיחזור דמות דגל כחול לבן הראשון בעולם (1885).

ישראל בלקינד
יוצר הדגל

The Abramovitch House

6 Rothschild St.

The home of the founders Zeev and Sara Abramovitch once stood here. According to the old-timers, the first national flag was created here. Israel Belkind that designed and made the flag with Fanny Meirovitch (nee Abramovitch) described the flag in his letter from 1885 as a flag made of white cloth with two pairs of azure stripes on its edges and an azure Star of David in the middle. The flag was flown in the village's third anniversary celebrations (july 27,1885).

11

בית קנר

רח' רוטשילד 7

הבית נבנה בשנת תר"ס, 1900, על-ידי יעקב ובתיה קנר שהתיישבו בראשון-לציון בשנת 1886. יעקב קנר היה איכר ויו"ר ועד המושבה. בני הזוג הורישו את הבית למועצה המקומית.

המבנה ייחודי בצורתו הארכיטקטונית ונושא מאפייני בנייה קולוניאליים. בחזית הבית עוגני ברזל בצורת האותיות י.ק. - ראשי תיבות שמו של בעל הבית.

בשנים 1940-1985 שימש הבית כבית "מגן דוד אדום" ובחצרו שכנה תחנת מכבי האש. בימי טרם מדינה שימש גם כמפקדה של "ההגנה" והוטמן בו "סליק". בשל מצב הביטחון הרעוע בדרכים בעת במלחמת העצמאות (1948), פעל במרתף בית-חולים עם חדר ניתוח.

The Kanner House

7 Rothschild St.

The house was built in the "colonial" style in 1900 by Yaakov and Batia Kanner. Yaakov Kanner settled in Rishon Le-Zion in 1886 and was a farmer and chairman of the Village Committee. After the couple bequeathed the house to the village, the house served as Rishon Le-Zion's First-Aid Clinic - "Magen David Adom" (1940-1985) and the yard was used by the Fire Brigade.

Prior to the establishment of the State of Israel the "Hagana" defense forces used the house as one of its headquarters and arms cache. During the War of Independence (1948), the basement was converted into an emergency hospital.

תחנת מגן דוד אדום בבית קנר, שנות הארבעים

12

מתחם בית הפקידות הראשון ואורוות הברון (אתרים 12, 13)

בית הפקידות הראשון

רוטשילד 18 פינת מוהליבר 2

הבית הוקם ככל הנראה בשנת תרמ"ד (1883/4) ושימש למגורי הפקיד הראשי של הברון רוטשילד וכמרכז האדמיניסטרציה של המושבה. בבית התגוררו פקידי הברון אוסוביצקי, ליאון, חיים, בלוך וחזן. עם תום אפוטרופסות הברון רוטשילד, התגורו בבית משפחות בן זאב ופנחסביץ'.

The First Administration House

18 Rothschild St. corner 2 Mohliver St.

The house was built (1883-4) as the home and office of the Baron Rothschild's chief administrator.

"בית הפקידות היה, כאילו אתה אומר 'בית הממשלה'. ה'פקיד', כביכול: המושל".

(דוד יודילוביץ')

בית הפקידות הראשון שנות ה-60, צלמה: נ. וולפנזון

13

The First Administration House and The Baron's Stables Complex (Sites 12, 13)

The Baron's Stables

6 Mohliver St.

This beautiful building, built at the end of the 1880's, served as the stables and storage space for the Baron Rothschild's administration. The upper story housed the Baron Rothschild's employees.

"נבנתה האורווה הגדולה, עם הבניינים עליה - דירות לפקידים... מי שראה את אורוות הברון בימים ההם יכול לקבל מושג מאורוות המלך שלמה בשעתו. כמה עגלונים רכבים וסייסים... מחסני מספוא מזן אל זן, ובכל הורגשה היד הרחבה: על חשבון הברון..."

(מיכל פוחצ'בסקי)

אורוות הברון, מבט על עורף המבנה

אורוות הברון

רח' מוהליבר 6

מבנה משק מיוחד וציורי זה הוקם בשלהי שנות ה-80 של המאה ה-19 על ידי פקידות הברון רוטשילד. על הבניה הופקד ברוך פפירמייסטר, מהנדס מדופלם ואיכר במושבה. הקומה הראשונה של המבנה וחצרו המוקפת חומת אבני כורכר שימשו כאורוות לסוסים, משכן לבעלי החיים של משק הפקידות ומחסני המספוא של המושבה. בצדה הדרומי של החצר, שוקת בנויה מאבני כורכר. בעורפו של הבית ניתן להבחין בפתחי האורוות הרחבים ובטבעות הברזל הקבועות בקיר שנועדו לקשירת הסוסים. בקומה העליונה של מבנה האורוות התגוררו עובדי פקידות הברון.

אורוות הברון, מחצית המאה העשרים

14

בית הרופאים - בית העירייה הישן

רח' רוטשילד 24

הבית הוקם בסביבות שנת תר"ן, 1890, על-ידי פקידות הברון רוטשילד כבית מגורים לעובדי הפקידות. במהלך השנים התגוררו בו האגרונום פרסקו, רופאי המושבה: דר' אנתין ודר' וייצברד, וכן מרדכי יואל סגל, מנהל החשבונות של היקב.

בשנות העשרים של המאה העשרים השתכנו במקום המועצה המקומית של ראשון-לציון והוועד החקלאי. הבית שימש כבית העירייה של ראשון-לציון עד שנת תשס"ה, 2005.

בית העירייה, שנות ה-70

בית העירייה, אמצע המאה ה-20

Doctors' House - The Old City Hall

24 Rothschild St.

The house was built in the 1890's as the home of the Baron Rothschild's administrators. During the 1920's the Village Committee and Farmers' Association took over the premises, which has served as the City Hall until 2005.

15

בית מאירוביץ - אחרון הביל"ויים

רח' רוטשילד 21

הבית הוקם ככל הנראה בסוף המאה ה-19. בחזיתו כתובת "ביל"ו תרמ"ג 1883", ושרידי עוגני ברזל בצורת האות M - ראשי תיבות של מנשה מאירוביץ'.

מנשה מאירוביץ', אגרונום במקצועו הגיע למושבה בחורף תרמ"ג, 1883 והצטרף אל חבריו אנשי ביל"ו שהועסקו כל ידי פקידות הברון כפועלים לתועלת הציבור. בהמשך, היה לאיכר, עסק בניסיונות חקלאיים ובתוכם ניסיונות בגידול זחלי טוואי המשי כענף חקלאי משלים לענף הכרם. היה יו"ר ועד המושבה, פעיל ציבור, פובליציסט וסופר. מנשה מאירוביץ', "אחרון הביל"ויים", זכה לראות בהקמת מדינת ישראל (1948).

"...כאשר נפוצה הידיעה כי באסיפת האומות המאוחדות הוחלט על הקמת המדינה - ...נהרו כל בני המושבה במורד הרחוב... אל עבר הבית בו גר אחרון הביל"ויים. על מרפסת העץ הירוקה נראתה דמותו של מנשה מאירוביץ'... זקנו רותת ודמעות נושרות בלי הרף על לחייו. בקול רועד בירך אחרון הבילו"יים ברכת 'שהחיינו' כשכל הקהל קורא אחריו בקול אדיר "אמן" ופותח בשירת 'התקוה'".

(אברהם סלמון)

The Meirovitch Hous

21 Rothschild St.

The house, built in the end of the 1890's, was the home of Menashe Meirovitch, an agronomist, who arrived in 1883 to join his "Biluim" friends, workers hired by the Baron Rothschilds' administrators. Later, Menashe Meirovitch became a farmer and was involved in agricultural experiments, served as chairman of the Village Committee and was a writer and journalist. He lived to see the establishment of the State of Israel in 1948.

מנשה מאירוביץ' (במרכז) ונכבדי המושבה, כ"ט בנובמבר 1947

16

"מצאנו מים" מתחם באר המושבה ע"ש יוסף פיינברג ומגדל המים (אתרים 16, 17)

רח' רוטשילד 19

"...מים!... תחי ראשון-לציון!... הורדנו את המקדח והצלחנו להפיק מעט חול רטוב... מה שעשו בבוץ זה!... ובלעו אותו בגרגרנות ובאושר שאין לבטאו במילים..."

(חיים חיסין)

הביל"ויי חיים חיסין, אחד ממוצאי המים בבאר המושבה

The Village Well

When the pioneers founded Rishon Le-Zion, they had no fresh water source and immediately began digging two wells (one was abandoned). On February 23rd, 1883, after 7 months of intensive digging, water was found at a depth of 48 meters and the cry "We found water!" ("Matzanu Mayim") could be heard. These words are inscribed on the city's emblem, commemorating this life-saving event.

Today, After recent renovation and restoration, enjoy the audio-visual show "Matzanu Mayim" presented here.

באר המושבה

אדמת ראשון-לציון לא זימנה למתיישבים כל מקור מים זולת מימיו הרעים של מעיין "עין קרא". מצוקת המים איימה על חיי המושבה. עם הקמת המושבה החלו המייסדים בחפירת שתי בארות: האחת בראש גבעת ההתיישבות (שנעזבה לאחר כשלושה חודשי חפירה) והשנייה למרגלותיה - באר המושבה. בשל המצוקה הכספית שאליה נקלעו, שלחו המייסדים את יוסף פינברג לאירופה, שבועיים לאחר ייסוד המושבה. הוא הצליח לגייס את הברון רוטשילד לסיוע למשפחות דלות האמצעים ולחפירת הבאר. שבעה חודשים של ציפייה וצמא חלפו עד אשר ביום ט"ז באדר א' תרמ"ג, 23 בפברואר 1883, נמצאו המים בעומק 48 מ'. ממעמקי הבאר עלתה הקריאה הגואלת, "מצאנו מים!" שנחרטה על סמל העיר לדור דור. בבאר הותקנה משאבת קיטור והוקם מעליה מבנה שבו היו גם בית מרחץ ומקווה טהרה. כיום מהווה הבאר חלק מתצוגות המוזיאון ומוקרן בה המיצג "מצאנו מים".

עיריית ראשון-לציון שיקמה ושחזרה את מבנה באר המושבה בשנת תש"ע, 2010.

יוסף פינברג

באר המושבה ומגדל המים, 1918, באדיבות Australian War Memorial

The Village Well and Water Tower Complex (Sites 16, 17)

19 Rothschild St.

17

The Water Tower

The water tower was built in 1898 as part of the water system that was installed alongside the well and which included 2 additional reservoirs.

The Water Tower was renovated by the Municipality of Rishon Le-Zion and the Ministry of Culture and Sport (2013).

תרנ"ח (1898): "בונים מגדל גבוה ועליו ברכת המים אצל הפרדס ע"י הארדיכל א' ורון"

(אהרן מרדכי פרימן)

מגדל המים

המגדל נבנה על ידי פקידות הברון רוטשילד בשנת תרנ"ח, 1898 ותוכנן על-ידי האדריכל א' וארון.

מגדל המים שימש כחלק ממערכת המים שהוקמה ליד הבאר וכללה שלוש בריכות: בריכת אגירה פתוחה (מעבר למתחם, ממזרח), שנועדה לאגירת עודפי המים של הבאר ושימשה גם כבריכת שחייה לצעירי המושבה. מי הבריכה הועברו בתעלת השקיה אל שטח שדה הניסיונות והפרדס (כיום גן המושבה). לצד הבריכה נבנתה שוקת להשקיית הבהמות.

הבריכה השנייה, בריכה קטנה וסגורה (לצד פתח הבאר) שנועדה למילוי חביות עבור צרכי הבית של המתיישבים.

הבריכה השלישית היא מגדל המים שנועד לשמש כמאגר מים נוסף.

עיריית ראשון-לציון דאגה לשימור ושיקום נוסף של מגדל המים בשנת תשע"ג, 2013, בסיוע משרד התרבות והספורט.

מגדל המים, 1910, צלם, י. בן דב

18

בית העם

רח' זד"ל 3

בית העם העברי הראשון בארץ-ישראל נחנך בשנת תרנ"ח, 1898. הבית נבנה ביוזמת איכרי המושבה ומכספם ושימש בית לעדה, ספרייה ומשכן לתזמורת. מעל דלת הכניסה כתובת הקדשה לברון ולברונית רוטשילד. בבית העם נערכו אספות, ערבי תרבות, קונצרטים של "האורקסטרה של ראשון" והוצגו בו מחזות עבריים. מעל בימתו נאמו מנהיגים ואנשי רוח בתוכם הרצל, ביאליק ועוד.

במרתף הבית התגוררו משך מספר חודשים עולי תימן שהגיעו למושבה בשנת תר"ע, 1909, ובשנים תרצ"ו-תרצ"ט, 1936-1939, שכנה בו משטרת היישובים העבריים.

הבית, המשמש גם כיום כבית העם, שוקם ושוחזר על ידי עיריית ראשון-לציון בשנת תשנ"ח, 1998.

בית העם, ראשית המאה ה-20

The Community Hall

3 zadal St.

The first Hebrew Community Hall was inaugurated in 1898 and served as a social and cultural community center, library and home for the first Hebrew orchestra. It was dedicated to the Baron and Baroness Rothschild.

Its basement served as living quarters for new immigrants from Yemen (1909) and housed the Jewish Settlement Police station (1936-1939)

After recent renovation and restoration, it continues to serve as a Community Hall.

"בלווית הפקיד ועוזריו הלך הרצל לבית העם. בעברו בין השורות הצפופות של הקהל, ...הריעו לקראתו בתשואות גיל... בדומיה ובחרדת קודש הסתכלו... באהבה ובחיבה באיש חמודות זה... נשים הרות חצו להן דרך להתקרב אליו, סגולה ללדת ילדים בדמותו... אכן באותה שנה נולדו "הרצלים" ו"הרצליות" שנקראו בשמו, ביניהם גם יפים ונחמדים, אף אם לאו דוקא בדמותו.
יו"ר הוועד... ברך אותו... הרצל השיב... הוא מאושר לראות חלוצי העם שמאסו חיי עבדות וסללו נתיב לתחיית העם והארץ, שהודות לחסדי הנדיב עמדו בנסיון והחזיקו מעמד... ודמעות הפנינים שעמדו בעיניו נגעו עד הלב..."

(דב חביב לובמן)

הספריה בבית העם, סוף המאה ה-19

19

גן המושבה - פרדס המושבה

מתחם הרחובות רוטשילד, הרצל, הכרמל, זד"ל

עם מציאת המים בבאר החלו האיכרים לעבד שטח זה שבו גידלו ירקות ועצי פרי לצרכיהם (היה זה שטח השלחין היחיד במושבה).

לימים הקימה כאן פקידות הברון שדה ניסיונות חקלאי, שכלל גם משתלה וגן טיול. שדה הניסיונות והמשתלה שימשו בסיס ליצירת חקלאות מודרנית בארץ ישראל. במקום נשתלו מאות זני צמחים שהובאו מרחבי העולם למטרות בדיקה, אקלום וריבוי. בשנת תר"ן, 1890, ניטעו שדרות הדקלים הקנריים המפארות את הגן עד היום והשטח כולו הפך בהדרגה לפרדס. בשדרות הדקלים שבפרדס נערכו קבלות פנים לאישים חשובים שהגיעו למושבה ובתוכם הברון רוטשילד, הרצל, בלפור, צ'רצ'יל ועוד.

בשנת ת"ש, 1940, נעקר הפרדס והחלו בנטיעת גן ציבורי שנחנך בשנת תש"י, 1950. הגן תוכנן על ידי האדריכלים יחיאל סגל וצבי מילר, מגדולי אדריכלי הנוף בארץ ישראל.

הגן שוקם ושופץ בשנת תשנ"ו, 1996 וגם כיום מלבלבים בו עצים עתיקים משרידי שדה הניסיונות.

"...והשקתה עוד הבאר ע"י תעלות וצינורות גן פרחים נחמד למראה ששם יטעו נטיעות שונות לבחינה ולנסיון המובאים מארצות שונות להבחן אם יתערו וישגשגו והיו לברכה בקרב הארץ."

(מרדכי לובמן, 1889)

קבלת פנים לנציב העליון צ'נסלור, 1931

The Village Park

The area of Rohtschild, Herzl, Ha-Karmel and Zadal Streets

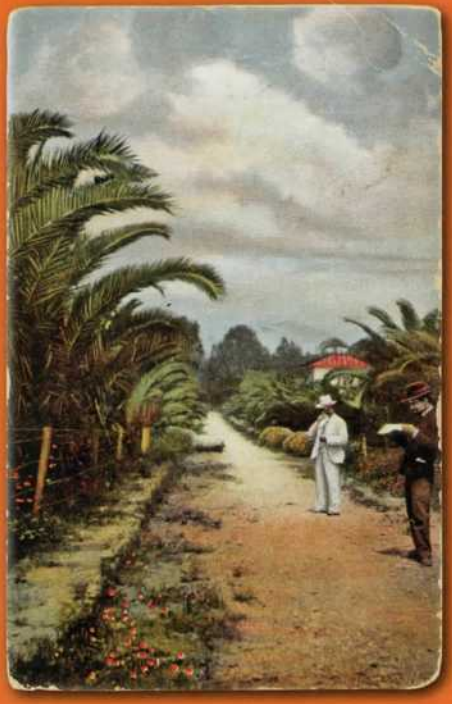
Situated near the well, this was the only irrigated area in the young village where the farmers planted fruits and vegetables.

Later, the Baron Rothschild's officials set up an agricultural experimental field here which was a foundation for modern agriculture in Eretz Israel. In 1889/90 the Avenue of the Palms was planted where receptions for visiting dignitaries also were held. Gradually, the area became the village orange grove and since 1940 has served as a public park.

שדרות הדקלים, 1910

פרדס המושבה, ראשית המאה ה-20

20

בית התבשיל

רח' הכרמל 24

הבית נבנה על ידי פקידות הברון בשנת תרמ"ט, 1889, ושימש כבית מגורים לעובדים בכירים של הפקידות והיקב. הבית תוכנן על ידי ברוך פפירמייסטר. בבית התגוררו בין היתר מרדכי לובמן, מודד קרקעות ומנהל בית הספר, יעקב פאפו, המכונן הראשי של היקב, המורה יוסף ויתקין ודב קלימקר, כימאי שהקים בסמוך מפעל לייצור כימיקלים מפסולת היקב.

בשנת תרס"ח, 1908, נחנך בקומה הראשונה של המבנה מטבח פועלים - בית תבשיל לפועלי היקב. בשנים מאוחרות יותר שכן במקום סניף של "כרמל מזרחי" ובהמשך חנות לממכר יינות.

"עשו חנוכת בית התבשיל אשר... אצל היקב בעד הפועלים, ...הא' גלוסקין... דבר ע"ד הבית... אשר הסינדיקט [אגודת הכורמים]... הסכים להכין... בעד הפועלים, ומקוה הוא... כי המכון הזה לא ישאר רק כבית תבשיל למזון גשמי כי אם גם למזון רוחני"

(א.מ. פרימן)

The Workers' Kitchen

24 Ha-Karmel st.

Constructed by the Baron Rothschild's officials in 1889, this building provided living accommodations for the Baron's local administration and staff.

In 1908 the lower story was converted into a workers' kitchen for the winery workers.

סניף "כרמל מזרחי" בבית התבשיל, שנות ה-20

תזמורת ראשון-לציון ליד בית התבשיל, 1897

יד לנדיב

רח' הכרמל פינת רח' הרצל

אנדרטה לכבוד פועלו של הברון רוטשילד (1845-1934) בארץ ישראל בכלל ובראשון-לציון בפרט.

האנדרטה הוקמה על ידי בני המושבה לאחר מות הברון.

"Yad La'nadiv" Memorial to the Baron Edmond de Rothschild

Ha-Karmel St. corner Herzl St.

This memorial was erected in recognition of the outstanding contribution made by the Baron Rothschild (1845-1934) to the rebuilding of Jewish settlement in Eretz Israel and Rishon Le-Zion in particular.

הברון רוטשילד (1845-1934)

"יד לנדיב", אנדרטה לכבוד הברון רוטשילד

22

היקב

רח' הכרמל 25

המבנים הציוריים על מרתפיהם האפלוליים מספרים את סיפורו המופלא של היקב. הברון רוטשילד החל בהקמתו בשנת תרמ"ח, 1888. היה זה מפעל התעשייה הגדול והמשוכלל ביותר בארץ ישראל ואחד מן הגדולים בעולם. סביבו הוקמו בתי מלאכה שונים: מסגרייה, חבתנייה, בית חרושת לקרח, מתקן זיקוק לאלכוהול, טחנת קמח ומפעל לייצור כימיקלים מפסולת היקב. היקב עיבד את ענבי ראשון-לציון ומושבות יהודה והיווה את התשלובת התעשייתית הראשונה בארץ ישראל. הנהלת היקב עברה מן הברון רוטשילד לידי יק"א בשנת תרס"א, 1901 ובשנת תרס"ו, 1906 - לידי אגודת הכורמים המשותפת ליקבי ראשון-לציון וזיכרון-יעקב.

בנוסף לתעשיית היין שימשה תשתית היקב לעריכת ניסיונות חקלאיים בגידול זחלי טוואי המשי ובמיצוי שמן הגרניום לתעשיית הבשמים.

בשנת תרצ"ו, 1936, הושכר חלקו המזרחי של המתחם ל"תעשיית בירה ארצישראלית בע"מ" (בירה "נשר"). מפעל זה התקיים במקום עד שנות הששים.

בימי טרם מדינה שימשו מרתפי היקב לאימונים של ההגנה והוטמנו בו "סליקים".

"Carmel" Wine Cellars

25 Ha-Karmel St.

These picturesque buildings, with their dark cellars, tell the story of the winery which the Baron Rothschild began to build in 1888. When completed, the winery was one of the largest in the world. Various workshops were also set up here such as a smithy, ice factory, barrel workshop, distillery and flour mill. The winery was the first and largest modern industrial factory in Eretz Israel.

דוד בן גוריון (במרכז), פועל ביקב, 1907

"הסיור במרתפים ובבתי-חרושת לחביות הצריך מספר שעות, לפי התרשמותנו רק מעט ממרתפי היין באירופה, לרבות אלה בצרפת, יכלו להתחרות במרתפי ראשון"

(מקס בודנהיימר)

עגלות טעונות חביות יין למשלוח, ראשית המאה ה-20

23

בית בלקינד-לוין

רח' הכרמל 5

איתן בליקנד, איש ניל"י ובנו של הביל"ויי שמשון בלקינד, מראשוני המושבה, החל לבנות את הבית בשנת 1926/7.

בלקינד שנקלע לקשיים כלכליים, העביר את הבית בתמורה לחובותיו לידי אשר לוין, פרדסן ובעל עסק לחומרי בנייה אשר השלים את בניית הבית.

הבית המפואר והבולט בעיטוריו הרבים הינו יוצא דופן בנופה של ראשון-לציון. הוא נבנה בסגנון אקלקטי שהיה אופנתי בשנות ה-20.

בבית התגוררו גם בניו של אשר לוין. בקומה הראשונה התגורר עם משפחתו, החל משנת 1935, ד"ר גדעון לוין שהיה רופא אף אוזן גרון ובקומה השלישית התגורר הבן אלישע לוין עם משפחתו.

הבית שנרכש על ידי עיריית ראשון-לציון, ישוקם וישומר לתועלת הציבור.

The Belkind Levin House

5 Ha-Karmel St.

Eitan Belkind, son of one of the first Bilu families in Rishon Le-Zion, started building this impressive house in 1926/7. Due to his debts to Asher Levin, farmer and building materials dealer, the house was passed to Asher Levin who completed it.

This house, decorated in the Eclectic style which was common in Eretz Israel during the 1920's, is exceptional in Rishon Le-Zion's urban landscape.

The house was inhabited also by Asher Levin's sons, Dr. Gideon Levin and Elisha Levin.

Today, belonging to the Municipality of Rishon Le-Zion, the house will be restored and renovated to for the benefit of the people of Rishon Le-Zion.

רחוב אחד העם (לשעבר הרצל),
מבט מדרום, ראשית המאה ה-20

בית הפקידות השני - בית יד לבנים

רח' אחד העם 20 פינת רח' הכרמל 2

הבית (בחלקו הדרומי של המתחם) נבנה במחצית שנות ה-90 של המאה ה-19. מבנה זה שהיה הגדול והמפואר ביותר במושבה, שימש למגורי פקיד הברון, חיים חזן, וכמרכז אדמיניסטרטיבי של הנהלת המושבות. בשנת תרנ"ט, 1898, התארח בבית בנימין זאב הרצל במסגרת ביקורו בארץ ישראל והצטלם על מרפסתו.

במהלך המאה ה-20 שכנו בבית משרדי פיק"א ומשרדי הנהלת היקבים. במקום התגוררו גם מנהלי היקב, זאב גלוסקין ויעקב שפירא. כיום משמשים הבית והמבנים שהוקמו לצדו כבית יד-לבנים.

Baron Rothschild's Administration Center - "Yad La'Banim" Memorial of the Fallen soldiers

20 Ahad Ha'Am St. corner 2 Ha-Karmel St.

The house (on the southern side of the complex), built in the 1890's, was the largest and most impressive building in the village. It served as home and offices of the Baron's chief administrator. In 1898 Theodor Herzl was photographed on its balcony.

Today the complex serves as a memorial commemorating the fallen soldiers of Rishon Le-Zion who died for their country.

בית הפקידות השני, אמצע המאה ה-20

"שמנו ליבנו כי כל החדרים מצוידים בכל הנוחות האירופית כך שנשכח מליבנו לגמרי שאנו דורכים על אדמתה של אסיה... נדיבות ליבו של 'הברון' אפשרה לאנשי המנהלה את המותרות האלה."

(מקס בודנהיימר)

הרצל, פמלייתו ואנשי המושבה על מרפסת בית הפקידות השני, 1898

"בבואנו לראשון-לציון שאלתי את הרצל, אם ברצונו להכנס לבית הפקידות, ויענני: 'אני לא באתי הנה כדי לראות את הפקיד. מטרת בואי היא להתחקות על מצב אחינו האכרים והפועלים ולדרוש בשלומם.' ...העירותי לד"ר הרצל שלפי דעתי... אם יסור לבית אחד האכרים - ולא יבקר את הפקיד, יראה הלה בדבר עלבון לעצמו ולברון ויתן לכל העניין צביון של 'כוליטיקה'... ויש חשש שמא יגרום הדבר אי נעימות לאכרים."

(משה דוד שוב)

25

בית זרובבל ושולמית חביב - המדרשה לחקר חיבת ציון

רח' ליבונטין 15

ביתם של זרובבל ושולמית חביב נבנה בשנת תרפ"ז, 1927.

זרובבל חביב (1894-1987), יליד המושבה, בנם של רבקה ודב חביב לובמן, עסק כל ימיו בפעילות ציבורית ברובד הלאומי והמקומי וכיהן כראש המועצה המקומית בשנים 1939-1946.

זרובבל חביב הקדיש את ביתו להקמת מדרשה לחקר חיבת ציון. המדרשה עוסקת בפעילות חינוכית בנושא ציונות וארץ ישראל.

The Zerubavel and Shulamit Haviv Center for Zionist Study

15 Levontin St.

The residence of Zerubavel and Shulamit Haviv was built in 1927.

Zerubavel Haviv was chairman of the Local Council.

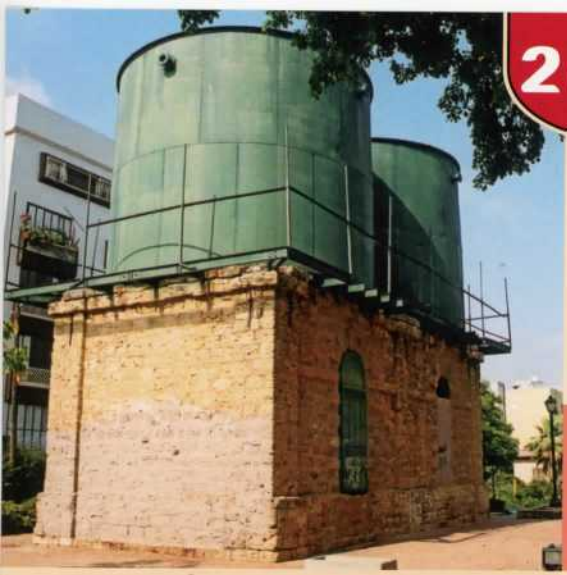
The house serves today as a Center for Zionist Studies.

"מגבעת בית העלמין נשקפת ראשון-לציון כשהיא פורצת קדמה וימה דרומה וצפונה. אבותיה וממשיכיה כאילו... רואים את מושבתם-עירם כשהיא צומחת וכובשת מרחב אחרי מרחב ומשוועת לעלייתם של נדחי ישראל. ונדמה לך כי בת קול עולה... ברכתם של השוכנים בחיק הנצח, אבות ראשון-לציון: 'היי לאלפי רבבה!'"

(זרובבל חביב)

בית זרובבל ושולמית חביב, 1944
צלם, רם חביב
באדיבות תרצה חביב גרין

26

בריכות ביל"ו

סמטת בנימין

שתי בריכות מתכת הניצבות על גבי מבנה כורכר. הבריכות נבנו בשנת תרע"ב, 1912, עם הנחת צנרת המים הראשונה לבתי מרכז המושבה. מי באר המושבה הועברו אל הבריכות הגבוהות ומהן זרמו אל הבתים.

בשנת תרצ"ט, 1939, הועברה למקום זה משטרת היישובים העבריים. על גג הבריכות הותקנה עמדת תצפית ואיתות.

The "Bilu" Water Tanks

Simtat Binyamin

Two metal tanks atop a stone structure were erected in 1912 when water, pressed from the village well, was finally piped to the houses.

In 1939 the Jewish Settlement Police station was transferred here were observation and Morse-code posts were set up on top of the tanks.

אימונים בבריכות בילו, 1943. באדיבות יעקב קלביצקי

27

בית התווים - בית שמואל כהן

כאן הותאמה המנגינה לשיר "התקוה"

רח' אחד-העם 16
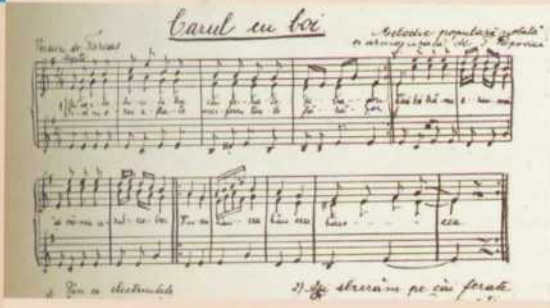
לפנים עמד כאן ביתו הצנוע של האיכר שמואל כהן. שמואל כהן הוא אשר התאים לחן עממי רומני למילות "התקוה" של נפתלי הרץ אימבר. עם הגיעו למושבה בשנת תרמ"ז, 1887, לימד כהן את אנשי המושבה לשיר את "התקוה" על פי המנגינה הרומנית. בראשון-לציון שרו את השיר לראשונה בעולם, כאן ערכו ושינו את מילות השיר לנוסח המוכר כיום ובכללן הבית השני (עוד לא אבדה...). מכאן פרש כנפיים, התפרסם בארץ-ישראל ובגולה והיה להמנון הלאומי.

בבית הקיים כיום, מעוצבים מעקות הברזל של מרפסות הבית בצורת תווי "התקוה".

"...מכל השירים מצא חן בעיני שיר "התקוה". ...במולדתי רגילים היינו לשיר במקהלה את השיר הרומני "אוים צ'יא"... בבואי לראשון-לציון... והנה אין שרים את "התקוה"... החילותי אני הראשון לשיר את "התקוה" עפ"י המנגינה הזרה שידעתי - זו המושרה כיום בכל תפוצות ישראל."

(שמואל כהן)

תווי השיר הרומני "קרול קובוי" אותם התאים שמואל כהן למלות "התקוה" של אימבר

"Hatikva" House – Home of Shmuel Cohen

16 Ahad Ha'Am St.

The modest home of the farmer Shmuel Cohen once stood here. Shmuel Cohen adapted the melody of a Rumanian folk song to the words of Naftali Hetrz Imber's poem, "Hatikva" (1887) which was sung here for the first time in the world. The song quickly became popular both in Eretz Israel and abroad, eventually becoming the national anthem. The music notse of "Hatikva" decorate the ironwork on the balconies of the modern house.

שמואל כהן

בית שמואל כהן, שנות ה-60, צלמה, נ. וולפנזון

28

רחוב נחמה

רחוב קטן עם סיפור גדול. הרחוב נקרא על שם נחמה פוחצ'בסקי (1869-1934), איכרה, הסופרת העברייה הראשונה, פעילת ציבור ולוחמת למען זכויות הנשים במושבה. בשנת תר"פ, 1919, הצליחה במאבקה למען זכות בחירה לנשים ובבחירות שנערכו באותה שנה זכתה להיבחר ליו"ר ועד המושבה, תפקיד עליו ויתרה אך נותרה חברה בוועד .

רחוב נחמה אכלס במהלך השנים מוסדות ציבור וקבוצות אוכלוסייה שונות. הוא נודע בכינויו "רחוב המיליונרים" על שום דלותם של דייריו.

בשנת תר"ן, 1890, הקים כאן הד"ר מזי"א, רופא המושבה, בית חולים אשר שכן בצריפים (מס' 10 בחצר).

בשנת תרס"ח, 1908, הקימו מנחם מנדל אברמוביץ' ובנו מרדכי בית "הכנסת אורחים" שנועד לעוברי אורח עניים (מס' 10, כיום בית כנסת).

בשנת תר"ע, 1910, נבנו במורד הרחוב שלושה צריפים למגוריהם של עולי תימן שהגיעו למושבה חודשים מספר קודם לכן.

כיום מאופיין הרחוב כרחוב של מוסדות דת שבו חמישה בתי כנסת של עדות ישראל השונות ומקווה טהרה.

Nehama St.

A little street with a big story! It is named after Nehama Pohatchevsky (1869-1934). She was a farmer, Hebrew author and first Woman's Rights activist.

Nick-named "Millionaires Street" after its poor inhabitants, the street housed also Dr. Mazia's hospital (1890) and a hostel built by the Abramovitch family (1908).

In 1910 three huts were built to house the new Yemenite immigrants.

Today there are five synagogues and a "Mikve" (ritual bath) on the street.

נחמה פוחצ'בסקי

צריפי העולים מתימן בקצה רחוב נחמה, 1925

"שביל ראשונים" - מסלול הליכה

רשימת האתרים

1. כיכר המייסדים
2. בית הכנסת הגדול
3. בית היסמן
4. בית שליט והאורווה
5. בית הרפואות והדואר
6. הקליניקה — מתחם מוזאון ראשון-לציון
7. בית גורדון, מלון לונדון
8. בית הספר "חביב"
9. בית פרימן
10. בית אברמוביץ'
11. בית קנר
12. בית הפקידות הראשון
13. אורוות הברון
14. בית העירייה הישן
15. בית מאירוביץ'
16. באר המושבה
17. מגדל המים
18. בית העם
19. גן המושבה
20. בית התבשיל
21. אנדרטת יד לנדיב
22. היקב
23. בית בלקינד-לוין
24. בית יד לבנים
25. בית זרובבל
26. בריכות בי"ו
27. בית התווים
28. רחוב נחמה

"Pioneers' Way" Sites map

Sites list

1. Kikar Ha-Meyasdim
2. Great Synagogue
3. Heisman House
4. Schalit Family Homestead
5. Pharmacy and Post Office
6. The Clinic
7. Gordon House, London Hote

Museum Complex

8. "Haviv" Hebrew School
9. Freiman House
10. Abramovitch House
11. Kanner House
12. First Administration House
13. The Baron's Stables
14. City Hall
15. Meirovitch House
16. Village Well
17. Water Tower
18. Community Hall
19. Village Park
20. Workers' Kitchen
21. "Yad La'nadiv" Memorial
22. Carmel Winery
23. The Belkind Levin House
24. Yad La'banim Memorial
25. Zrubavel House
26. Bilu Water Tanks
27. "Hatikva" House
28. Nehama St.

03-9624207 טלפון ליאליא

Rishon Le-Zion Museum

Opening hours:
Sun, Tues, Wed, Thurs: 9:00-14:00
Mon: 9:00-13:00, 16:00-19:00
1st Sat. of calendar month: 10:00-14:00

Adress: 2 Ahad Ha-Am St.
Letter's Adress:
City of Rishon Le-Zion
Municipal company
7 Tarmab St., Rishon Le-Zion, 7529012

Tel: 03-9598862, 03-9598890
Fax: 03-9676934
Email: ronitm@hironit.co.il
www.rishonlezion-museum.org.il

מוזאון ראשון-לציון

שעות פתיחה:
ימים א', ג, ד, ה': 9:00 - 14:00
יום ב': 9:00 - 13:00, 16:00 - 19:00
שבת ראשונה בכל חודש לועזי: 10:00 - 14:00

כתובת: רח' אחד העם 2, ראשון-לציון
מען למכתבים:
החברה העירונית
ראשון-לציון, עבור מוזאון ראשון-לציון
רח' תרמ"ב 7 ראשון-לציון, 7529012

טל': 03-9598862, 03-9598890
פקס': 03-9676934
דואל: ronitm@hironit.co.il
אתר: www.rishonlezion-museum.org.il

התצלומים מאוסף המוזאון ובאדיבות: Australian War Memorial, תרצה חביב גרין ויעקב קלביצקי
בסיוע משרד התרבות והספורט - מינהל התרבות

© כל הזכויות שמורות למוזאון ראשון-לציון, תשע"ד, 2014